

Ana Tabomoa te Betebekē

Ara Aomata, Buokakira, Kabwaiara

**MINISTRY OF SOCIAL
DEVELOPMENT**
TE MANATŪ WHAKAHIA TO ORA

Kanoana

Taeka ni butimwaei mairoun te Minita.....	4
Taeka ni kabwarabwara mairoun te CEO	7
Taeka ni butimwaei mairoun te Tia Babaire n te Pacific Steering Group	9
Kain rabwata aika Pacific Steering ao Pacific Reference Groups	10
Ara kataratara	12
Bukin kateara	13
Ara boto n iango n ara kainibaire ma kantninga ake a uaiakinaki	14
Ara mwakuri	18
Ana Tabomoa te Betebekē e a bon aanaki man koaua aikai	20
Rongorongan MSD.....	23

Te boki aio e raitienti i an te Creative Commission Attribution 3.0 Nutiran raitienti. Ko inaomata ni kaewea, kabutinakoa ao ni kabonganai kanoana, ngkana ko kaotia ae kanoan ana boki te Crown ao n iri kanoan te raitienti ake tabeua.

Ibukin noorakin ana katoto te raitienti, nakon <http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/nz/>. Taiaoka nooria ae akea ana kanikinaa mwaangan ana tabo ni mwakuri te tautaeka, ke ana korobanna te tautaeka ae e kinaaki iai ae e na kona ni kabonganaki n te aro are e urua iai kanoan te tua ibukin Flags, Emblems, Names Protection Act 1981. Ibukin katereana bwa ana mwakuri te Crown, e riai ni koreaki n te koroboki ao tiaki ni kabonganaakin katooton ana korobanna, tamnei ma kanikinaa.

Boretinaki Okitobwa 2019
Botaki ni Mwakuri Ibukin Karikirakean Aroia te Botanaomata
PO Box 1556
Wellington 6140
New Zealand

Telephone: +64 4 916 3300
Facsimile: +64 4 918 0099
Email: info@msd.govt.nz
Web: www.msd.govt.nz
ISSN: 2703-2701 (print)
ISSN: 2703-271X (online)

Taeka ni butimwaei mairoun te Minita

Taeka ni kimarimari,

N Beberuare 2019 ao moan te kakukurei katanoataan iai tein rabwata aika te Pacific Steering ma Reference Groups ibukin te Ministry of Social Development, ke te Botaki ni Mwakuri ibukin Karikirakean Aroia te Botanaomata. Rabwata aika uoua aikai a kakawaki tabeia mairoun te Botaki ni Mwakuri ibukin Karikirakean Aroia te Botanaomata ibukin karoan Ana Tabomoa te Betebekē – ana Kainibaire ao ana Kawai ni Mwakuri ibukia kain te Betebekē.

Ana Tabomoa te Betebekē e boboto i aon karekean aanga ma kawai ibukin te Botaki ni Mwakuri aio bwa e na kona ni karaoi ana babaire n ibuobuoki nakoia kain te Betebekē ni kaineti ma bilitakin aron wakin te maiu nakoia i aon Nutiran. E na kabonganaki ibukin kairan karoan babaire nakon tai aika a na roko ao ibukin kaotinakoan mwakuri aika a na barongaaki raoi ibukia kain te Betebekē, man te reitaki ni mwakuri ma rabwata tabeua, botaki ake a aki mena i an te tautaeka ao naake tabeia karoan tieweti ke mwakuri n ibuobuoki nakon te botanaomata.

E kaungaaki nanou man te maroro ke talanoa are e waakinna ara Botaki ni Mwakuri, n noria ao ni kakoaua, bwa ana Tabomoa te Betebekē e mwannanoi bwanaaia aomata n kabaneia. E unga naba nanou man nooran ana kakamwakuri te Botaki ni Mwakuri aio ni kataia n iangoia bwa ni kabane kain te Betebekē i aon Nutiran e na reke aia tai ni buoka katauraoan te boki aio, e moamoa riki man rairakina nakon tabeua taetae n te Betebekē.

Ana Tabomoa te Betebekē bon te kainibaire ao te kawai ni mwakuri ae e na boutoka raoi te Botaki ni Mwakuri aio n te tai aio ao nakon tai aika a na roko, ngkai e borauakina aron tamaroan tobwakia kain te Betebekē ao e na buoka naba karikirakean ana ataibwai i aon tobwakin katei nako ao ni buokia naba ni karaoi ana babaire ni kaineta bilitakin te aroaro ao te maiu i aon Nutiran.

Hon Carmel Sepuloni
Te Minita Ibukin Karikirakean
Aroia te Botanaomata

Taeka ni kabwarabwara mairoun te CEO

Manaaki tangata, Manaaki whānau - Ti buokia kain Nutriran bwa a na mano, ni korakora ao ni kona n tei i aon waeia.

Ana Tabomoa te Betebekē, ana Kainibaire ma ana Kawai ni Mwakuri, bon te moan nakon ara Botaki ni Mwakuri. Bon te moan kainibaire ao kawai ni mwakuri ae ti a tia ni katea rabwatana ibukia kain te Betebekē n te aro n tautaeka.

Ana Tabomoa te Betebekē e bwebwerake man iango aika a kakawaki aika a tibwaki nakoira mairouia kain te Betebekē. A bon tia n tuangira bwa baikara aika ti karaoi ngkai aika a nakoraoi ao baikara naba aika ti riai ni katamaroai. Nna bon kaungaia au taan mwakuri ao botaki ni mwakuri aika ti uaia ni mwamwakuri ma ngaai bwa a na kabongana Ana Tabomoa te Betebekē bwa e na riki bwa kingin kaungan kairan bitakin ara iango ao ara mwakuri ngkana ti mwakuri ma kain te Betebekē, utu ao botaki. E bon aki tau ae ti na ti kabobotoi ara iango ma ara taratara ao ara babaire i aon ti teuana bukin te bwai ke ti i aon temanna te aomata. Ti riai ni kināa ae temanna kain te Betebekē ae e rinnako n ara mataroa bon kaain teuana te utu ao ana utu bon kain te rabwata ae e bubura riki ibuakoia nako kain te Betebekē. E kakaawaki ae ti oota raoi n aroia kain te Betebekē i nanon aia utu bwa ti aonga ni kaangaraoi ara ibuobuoki ni boutokai kainanoia ngkana ti bon tangiria ni kan karekea reitakira ao ni mwakuri ma ngaia n te nano ni koaua.

Kouru ake a uaikanaki n Ana Tabomoa te Betebekē bon bwai aika n au kantaninga, a bane n tangiri ni kan reke irouia kain Nutiran n tatabemaniia. Ara utu aika kain te Betebekē a tangiria n reke nakoia boutokakia mai iroura n te aro ae a kaomataki ao a butimwaeaki raoi ao n aki kakaokoroaki, i nanon tabo aika a na mwengaraoi ma ni mano iai, ao tabo aika a na karekea nakoia te namakin ni kakorakoraki. A tangiria ni kairaki ni babaire i aon baika a na rotaki iai, ni buokaki ni kakaei oin aia reke nakon aia kanganga, n taua bwen kawain maiuia ma kawaia nakon aia tokanikai.

Ti riai ni waaki ni uarokoi ara kakamwakuri bwa a na koro nanon ara boto n iango aikai. A kaea raoi nanon baike ti kan karekei ibukia kain Nutiran ni kabane ao a boraoi naba ma teniua ara boto n iango ni kairan ara waki ni mwakuri aika Mana Manaaki (reken namakin aika a karika kaungaian nanora n tainako), Kotahitanga (te reitaki ni mwakuri ibukin rakan tamaroan te mwakuri) ao Kia Takatu Tatou (boutokaakin waaki ibukin karikirakean aroia ma kaubwaia te botanaomata).

Ana Tabomoa te Betebekē ai tibwa te moan tetere.

Te mwakuri ni koaua bon katamaroaan
arora n reitaki ni mwakuri ao ni karaoan
ara mwakuri n ibuobuoki nakoia kain te
Betebekē ba a aonga ni mano, ni maiuraoi
ao ni karikiua.

Ia manuia,

Debbie Power

Mataniwin te Botaki ni Mwakuri (CEO)
Botaki ni Mwakuri ibukin Karikirakean
Aroia te Botanaomata

Taeka ni butimwaei mairoun te Tia Babaire n te Pacific Steering Group

“Tākanga ‘etau fohe – Te uaia ni mwakuri ibukin karokoara n ara kouru”

Ngkai bon kain te Betebeke ngaira ao ti kona n oota iai bwa aron nanoia ara aomata ni borauakina kabwaiaia i aon Nutiran, ni kaineti ma te mwakuri, te tabomoa ao maiuraoia, e bon kainnanoaki ikai te waki are e na boraoi ma aia katei, are e na kona n teimatoa ni mwakuri ibukia ao n teimatoa kabonganakina ibukiia, ni kaitarai bibilitaki aika a birimwaka ni kanoan wakin te maiu.

Katean rabwata aika Pacific Steering ao Reference Groups e kaota nanon te Botaki ni Mwakuri aio ae e korakora n anai ao ni kabonganai aia iango, namakin ma aia rongorongo aika a kakawaki, botaki man te Betebeke ao tabo ni mwakuri, ibukin kateiraoan ana kainibaire ma ana kawai ni mwakuri ibukia kain te Betebeke – Ana Tabomoa te Betebeke.

I rang ni kakatonga n taekinna bwa man oin rikiara aika kain te Betebeke ngaira ma anuara ae te kona ni bonnano n reitaki ao ni mwakuri ibukin teuana te kantaninga, e a tia n kia nako otana n te mwakuri are a tia ni karoia rabwata aika Pacific Steering ao Reference Groups. I noria naba bwa e boni ngae ngke kain rabwata aikai a bon roko man tabo aika a kakaokoro n aron aia tabo ni mwakuri n te tautaeka, i tinanikun te tautaeka ao botaki nako, ma man kaubwain oioira ae kain te Betebeke ngaira n ikotaki ma kaubwain ara katei aika a kakaokoro, bon akanne aika a anganiira te kona ni kaai ni mwakuri ni borauakin ao ni kakae baika a kakawaki ibukia kain te Betebeke, i nanon te waki ae e tabangaki, ma te nanomatoa.

E mwaiti te mwakuri ae e na karoaki ibukin kabobongan ao kakoroan nanon mwakuri ake a tia n taaketenaki, ma e bon unga nanou man nooran te kakamwakuri are e a tia ni waaki ni karokoa te tai aei ao ni baika a kantaningaki bwa a na uota te kakukurei man Ana Kainibaire ma ana Kawai ni Mwakuri te Betebeke – Ana Tabomoa te Betebeke, ae e na nooraki uaana ibuakoia kain te Betebeke ao Aotearoa i nanon te waaki rake nakon taai aika a na roko.

Tu‘a ‘ofa ‘eiki atu,

Tevita Filisonu'u Funaki
Tia Babaire
Botaki ni Mwakuri Ibukin Karikirakean
Aroia te Botanaomata Pacific Steering Group

Kain rabwata aika Pacific Steering ao Pacific Reference Groups

Pacific Steering Group

- Tevita Funaki, Tia Babaire
- Meleane Burgess
- Dr Diane Mara
- Dr Falaniko Tominiko
- Joseph Liava'a
- Kathleen Tuai-Ta'ufo'ou
- George Van Ooyen
- Mel Harrington
- Seti Talamaivao
- Agnes Sefo
- Sai Lealea
- Gagau Annandale-Stone
- Marie Schmidt

Pacific Reference Group

- Helen Karati, Tia Babaire
- Daisy Lavea-Timo
- Pesio Ah-Honi
- Danny Mareko
- Fati Tagoai
- James Aufa'i
- Lui Poe
- Malia Hamani
- Dr Palatasa Havea
- Pati Umaga
- Bob Tiaki
- Amy Minster

Ara kataratara

Ara aomata, utu ao botaki nako, a na maiuraoi
ao ni karikiua i aon Aotearoa.

Te taeka ae “maiuraoi” ti nanona iai ae ti tangiria ni boutokai ami konabwai ibukin uaiakinan te toronibwai, bwa kam na tei i aon waemi n iai ami kaubwai ao ami mwane ni mwakuri ni karikirakea aromi ma ami utu.

Man te taeka ae “karikiuaa” ao ti nanona ae ngkana kam a tei i aon waemi ao ti tangiria ni boutokaingkami bwa kam na manga boutokaia ami utu bwa a aonga ni bane ni marurung ao ni kakukurei maiua ni karikiuaa.

Bukin kateara

Ni kaboua ao ni katamaroa ana mwakuri te Botaki ni Mwakuri aio n arona n anga te ibuobuoki ao ni karekei mwakuri n ibuobuoki nakoia kain te Betebeka, utu ao botaki bwa a aonga ni mano, ni maiuraoi ao ni karikiua i aon Aotearoa.

Ara boto n iango n ara kainibaire ma kantaninga ake a uaiakinaki

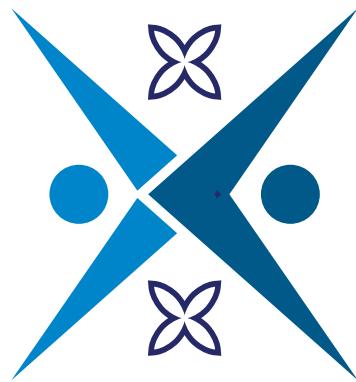
Kairan ana kawai ni mwakuri te Botaki ni Mwakuri aei ae Te Pae Tawhiti – Kabwaiara, e bon kaotii bitaki aika a kainnanoaki karaoaia i nanon wakin ana mwakuri ibukin karekean ae e tamaraa riki ibukia ni kabane kain Nutiran.

Ana Tabomoa te Betebek – Ara Botannaomata, Buokara ao Kabwaiara a bon rarangaaki nako nanon ana kawai ni mwakuri te Botaki ni Mwakuri aio are Te Pae Tawhiti bwa e a karokoia aika bon kain te Betebek i nanon ana waki n iango ao ni karaoi babaire.

Boto ni iango ni kairan te waki akana teniuia ma taian kouru aika a uaiakinaki a bon tia ni katebenakoaki bwa kingin kawain waki aika a na moanaki mwakuri mai iai, bwa ti aonga n nori koron bukin baika ti kataratarai ao bon angan kawain karaoan bwai, ao bon aroaro aika ti bane ni uaiakin ibukin te kabwaia aika bon baika a uaiakin naba kain te Betebek.

Te mwengaraoi ni katoa tai

» Ti kabaeki bwa ti na tarai raoi bwa a na kinaaki kakawakiia kain te Betebek ma utu ao botaki ao a na ti te arona aroia n tabeakinaki ao a na namakina te kamwengaraoi ao te karinerine ao n kaungaki nanoia ma ni kakorakoraaki ni bwai nako ake ti waki iai ma ngai.

» Ti na kakauongo ao n anga rongorongo aika a mataata ao ni karekei buka ma ibuobuoki aika a riai ba a aonga kain te Betebek, utu ao botaki, n reke irouia te boutoka ae e bon riai n reke ao n reke n te tai are e kainnanoaki iai.

Ara kouru aika ti uaiakin

Ara taan mwakuri ao aomata ake a anga te ibuobuoki man ara Botaki ni Mwakuri a:

- karinerine, a aki kakaokoroia, ma a kaomataia kain te Betebek, utu ao bootaki nako
- a mwakuri ma ataakin katei ao ni kina ao ni butimwaea okoroia kain te Betebek, utu ao botaki nako
- a taubobonga raoi n aia atatai ao a kona n anga rongorongo aika a mataata ao ni karika te kakorakora nakoia kain te Betebek, utu ao botaki nako
- a rabakau ao a mwaatai ni karoan aia mwakuri ao n atai anga n ibuobuoki aika a na karekei karikirakean aroia kain te Betebek, utu ao botaki.

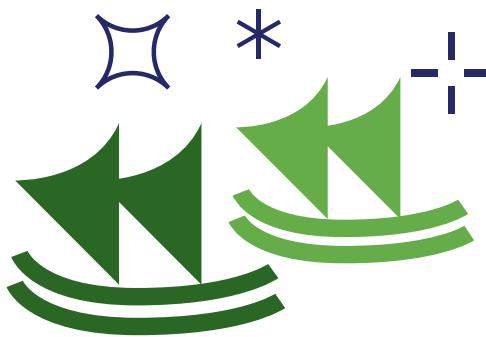
Ara taan kairiiri ma i eta ao taan kabuta te waaki:

- a kabaeki bwa a na riki bwa taan kairiiri nakon te bitaki bwa e aonga n noraki koron bukin baikana a taekinaki ni kabane i eta
- a na karekei angaraoi reken baika a na ibuobuoki, bwai ni mwakuri ao boutoka bwa a aonga n koro bukin baika a uaiakinaki
- buitmwaea kakawakin ao ni karikirakea te atatai i aon okoroia kain te Betebek.

Ao a na boutokaia taan mwakuri bwa:

- a na tokanikai ni mwakurian ao ni karoan kanoan ana Tabomoa te Betebek
- a na mwakurii nanon katabeia ake a kantaningaki n aia mwakuri n irekereke ma te utu ke taian katei
- a na katekeraoa aia tokanikai ao konabwai aika a karekei aika a raka
- a na iriiri waaki ake a na reke iai baika a kakaawaki nakoia n:
 - karababa aia atatai i aon taian katei
 - angania kinaakin ao karikirakean aia konabwai ni kairiiri
 - karikirakei aia konabwai tani mwakuri aika kain te Betebek bwa a aonga ni kona n tamwatamwarake n kawain rake nakoia.

Te ikarekebai ibukin rakan tamaroan muin te mwakuri

- » Ti na riai n oota n aron kakaawakin te reitaki ae e oioi n te koaua ma kain te Betebekē, utu ao botaki nako ni karekea rakan te tamaroa nakon baika a uaiakinaki.
- » Ti na riai n taraiā bwa kain te Betebekē, utu ao botaki nako ngaiia taan bwaibwai n te babaire, karioan iango, karikirakean ao karokoan baika a na iai aia ibuobuoki nakoia kain te Betebekē ao ti na karekei taabo aika a mano ibukia bwa nneia ni kaoti bwanaia.
- » Ti riai ni kina kakawakin nakoia ara taan mwakuri aika kain te Betebekē, ni kona ni katea te reitaki ae matoa ma bootakin te Betebekē nako.

Ara kouru aika ti uaiakin

Ara taan mwakuri ao aomata ake a anga te mwakuri n ibuobuoki ao n tei ibukin te Botaki ni Mwakuri aio:

- a na oota ni kakawakin aroia ao kakaokoroia kain te Betebekē, utu ao bootaki nako ni moa ma i nanon kaawa, aono ao i aon te aba ni kabuta, ao man iai reitakia ma ngaia ae aanaki n te nano ni koaua
- a na anganaki bwai aika e na toamau te mwakuri iai ma boutoka bwa e aonga ni butiraoi karoan tabeia iai reitakia ni mwakuri ae e tamaroa ao n reitinako ma taan anga ibuobuoki ao taani kamwakuri ake a boutokaa ao n tauraoi n anga aia kabanea n tamaroa ibukia kain te Betebekē
- a na oota ae kain te Betebekē a bon ata ae e tamaroa riki bon ibukia kain te Betebekē, ao a na buokia ni karekei nakoia reitaki ni mwakuri aika a na boutokaia kain te Betebekē bwa a na kakorakoraki, ana karekei iango ni karikirake aika a boou ao ni kona ni karoai oin aia babaire
- a kinai, a kabonganai ao a tibwai rongorongo ma nake a kakawaki tibwangaia ni karoan taiani mwakuri ma babaire,
- bwa a aonga n tamaroa muin kakamwakuri ibukiia kain te Betebekē, utu ao botaki nako
- a kairiia kain te Betebekē ni maroroakinan bwaai ake a na iai rotakia iai.

Ara taan mwakuri ni ibuobuoki:

- a onimakinaki ao a kakawaki ibukin aia mwatai ni karoan aia mwakuri n ibuobuoki nakoia kain aia botaki ao a na anganaki buokaia aika a riai ibukin kakorakoran aia konabwai, ibukin karikirakean aia itera n ibuobuoki ao bwa e na teimatoa aia waki
- a na karioi iango ni karikirake aika a boou ma n nakoraoi ibukin karioan tamnein, barongakin ao mwakurian aia tieweti n ibuobuoki/burokuraem
- a kaungaaki bwa a na kabwarabwarai n te aro ae e mataata aekaki n ibuobuoki aika a kona n anga nakoia kain te Betebekē.

Ara taan kamwakuri a:

- karineaki, onimakinaki ao a kinaaki ibukin mwaataia ni karoai mwakuri n ibuobuoki nakoia kain aia botaki nako
- kaungaaki bwa a na katauraoi kainibaire ibukin te kareke mwakuri are e kaineti nakoia kain te Betebekē
- tia ni kataneiaki, a rabakau aroia ma aekaki ni katei nako ao a mataata n tamaroan te ibuobuoki ae a na anga nakoia kain te Betebekē man aia mwakuri.

Ara taan kairiiri ma i eta ao taan kabuta te waaki:

- a kinaa tabeia taani mwakuri aika kain te Betebekē n aia botaki nako ao aroia ni kona n riki bwa taan buoka karekean taian reitaki ni mwakuri aika a tamaroa ma tabo nako ibukin te Botaki ni Mwakuri aio
- a kabaeaki bwa a na riki bwa taan kairiiri nakon te bitaki bwa e aonga n noraki koron bukin baikana a taekinaki ni kabane i eta
- a na karekei angaraoi reken baika a na ibuobuoki, bwai ni mwakuri ao boutoka bwa a aonga n koro bukin baika a uaiakinaki.

Boutokaan katarataara aika a raababa ibukin karikirakean aroia ma kaubwaia te botanaomata

Ti motikia ikai bwa ti na boutokai reitaki aika a teimaan ma iango ni karikirake aika a na boutokaia kain te Betebekē nakon baike a uaiakin ao nakon iango aika a materaoi ibukin reken te tabomoa ao te toronibwai irouia aia botanaomata, utu ao botaki nako i aon Aotearoa.

Ti na anga naba ara boutoka ibukin karikirakean aron te botanaomata n aono nako ake a maeka iai kain te Betebekē.

Ara kouru aika ti uaiakin:

Ara taan mwakuri ao aomata ake a anga te mwakuri n ibuobuoki ao n tei ibukin te Botaki ni Mwakuri aio:

- a na boutokaia kain te Betebekē, utu ao botaki nako bwa e na reke nakoia:
 - karineaia
 - te mwakuri ni kareke tanti ae e reitinako
 - teiraoi marurungin kaubwaia (ao a riai n reke irouia rabakau ni kateimatoaa aio)
 - auti aika a mwengaraoi
 - reitaki aika a nakoraoi
 - buoka-n-iango nakon kairan aia waki ao karinanin buoka-n-iango aika a mwaiti ake a kona n rinea buokaia mai iai
 - ibuobuoki man rabwata ake a kona n anga te tararua ma te karau nano, kairan iango nakon te tamaroa ao te kakorakora
- katebenakoi ao ni boutokai botaki nako aika a reita n iango ake a na kaunga wakirakeia ma aia tabomoa kain te Betebekē
- kinai ao ni boutokaia kain te Betebekē, utu ao botaki nako bwa a na kona n ukori reken aroia n te karikirake ao/ke ni bon mwakuri i bon irouia ao/ke ni bitineti aika a uarereke
- katea te reitaki ae e reitinako ma taan karaoi ibuobuoki ao taani kamwakuri bwa a na wakin burokuraem ake a na irakea te rabakau ma aia konabwai kain te Betebekē, utu ao botaki nako
- kinai ao ni kaungai angan karekean mwakuri i marenaia tan kamwakuri aika a kakaokoro, ba a na itoman ni buotokaia kain te Betebekē, utu ao botaki nako bwa a na kakoroi bukin aia iango ake a tia ni katei ba aia koru nakon taai aika a na roko.

Ara taan kairiiri ma i eta ao taan kabuta te waaki:

- a kabaeki bwa a na riki bwa taan kairiiri nakon te bitaki bwa e aonga n noraki koron bukin baikana a taekinaki ni kabane i eta
- a na karekei angaraoi reken baika a na ibuobuoki, bwai ni mwakuri ao boutoka bwa a aonga n koro bukin baika a uaiakinaki
- kakoaua ae e bon bae n iai aanga aika a na kaungaa karikirakean aroia te botanaomata ae e teimatoa i nanon aono nako ake a maeka iai kain te Betebekē.

Ara mwakuri

Ara borau ni karekea ao ni karika matan *Ana Tabomoa te Betebeke* e bon waaki i nanon teuana te ririki ni marooro ma kain te Betebeke, utu ao botaki nako i aon Aotearoa.

Ana Tabomoa te Betebeke e bon kaoti bwanaa ao ni katerei marooro ake ti tibwai. Ara kakamwakuri a na angan te Botaki ni Mwakuri rongorongo ma kamatata ngkai ao nakon tai aika a na roko, ngkai e kataia ni borauakinna bwa tera te kabanea n tamaraa ae e na tobwa iai kainnanoia kain te Betebeke ao ni karaoi ana babaire ni kaineta biritakin tein te maiu ma te aroaro i aon Nutiran.

Ti kakoaua ae bon iai waaki aika a kakukurei aika a tabe ni barongaki ngkai ke ae a tia ni waakinaki inanon ara aobiti n aono, ao ara aobiti ni kaawa nako ake a na boutoka *Ana Tabomoa te Betebeke* ao a na buokia bwa e na koro nanona.

Ara kakamwakuri e na katuruaki riki i aon itera ake bon ma i eta:

Ibukia kain te Betebeke ao utu

Mwakuri aika:

- ✖ a na karekei otawanin aika a anga te mwengaraoi ao ni mano
- ✖ a boutokai katean reitaki aika a tamaraoa ibukin te ikarekebai
- ✖ a karikirakei konabwai (bwa temanna ke ni bootaki)
- ✖ katamaroai ibuobuoki ibukin reken auti aika a mwengaraoi ao n teimatoa
- ✖ kakerakei aanga ibukin karekean te mwakuri ni kareke tianti ae e reitinako
- ✖ katamaroai/kakorakorai tein karaaoan mwakuri n ibuobuoki ake ti waki ngkai ma ngai ni kaekai kainnanoia kain te Betebeke, utu ao botaki nako
- ✖ karaoi buroukuraem aika a boou ao n tarai a bwa e teimatoa manon tamaraan aroia ma aia katei kain te Betebeke, aia utu ao botaki
- ✖ kanakoraoi aaro n itoman ao n reitaki, ngkai e kakoauaki bwa iai kakaokoron kainnanoia kain te Betebeke, utu ao botaki.

Ibukia taan mwakuri ao aomata ake a anga mwakuri n ibuobuoki n tei ibukin te Botaki ni Mwakuri aio

Mwakuri aika:

- ✖ karikirakea marurungin te iango, te rabwata n aomata ao n tamnei
- ✖ karekei reirei ma kataneiai ibukia kain te Betebeke
- ✖ karekei anga ma kawai aika e na kona ni kinaaki iai temanna ma temanna n rabakauna ae e kakawaki man ana katei ao ana taetae
- ✖ karekei aanga ma kawai ni boutoka, buoka ao/ke ni waakin karikirake aika a teimatoa, aika a na karikirakea aroia kain te Betebeke n aia aono nako, ike a kainanoaki iai
- ✖ a na katamaroai/kanakoraoi waki n babaire aika a kabonganaki ngkai, ma kawai karaaoan mwakuri, i nanon te botaki ni mwakuri
- ✖ katamaroai baika a kabonganaki ngkai ni kaineti ma rawean rongorongo, kanakorongorongo ao tibwakiia.

Ibukia botaki nako

Mwakuri aika:

- ✖ a na katamaroai aron mwakurian baikai:
 - buoka n iango ni katean tamnein tieweti ke botaki ni mwakuri n ibuobuoki
 - kabwatakin tieweti bwa a na waaki
 - karekean tieweti
 - anganakia tekorakina bwa a na waakina te tieweti
 - kanakoraoan ribooti, tararua ao kamatebwai i aon taian tieweti
- ✖ kabwarabwaraan nanon ana mwakuri ‘Te tia anga te buoka n ana tieweti nakoia kain te Betebek’
- ✖ waakinakin mwakuri n aro n reitaki aika a kabonganaki ngkai
- ✖ taraakina bwa e na riai ni kakaroaki te maroro ni kaoti iango irouia taani mwakuri, kain te Betebek, utu ao botaki nako ni maroroakin baika a kakawaki ibukia kain te Betebek bwa e na buoka katean tamnein, karikirakean ao kakoroan nanon buokaia ae e teimatoa kain te Betebek
- ✖ kakaean kawai ibukin te reitaki ni mwakuri ae boou
- ✖ katamaroa nakon mwakuri ni kamatebwai ma kakae
- ✖ katean anga ni ibuobuoki ni karekean mwakuri aika a na teimatoa, ni kona ni buokia kain te Betebek, utu ao botaki nako bwa a na rikirake aia konabwai
- ✖ a na katamaroai/kanakoraoi waki n babaire aika a kabonganaki ngkai, i nanon te botaki ni mwakuri ma kawain karoaoan mwakuri
- ✖ karikirakarean te konabwai.

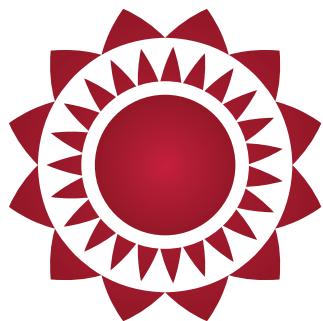

Ana Tabomoa te Betebeke e a bon aanaki man koaua aikai

Tobwakin katei nako

Ti na kinaa te Betebeko bwa e mena i nanona botan aaba aika a inaomata ma aron kinakia ae a okoro iai ao n ibuoka n iango n aia koaua. E kakoaua kakaawakin aia taetae, aia katei ma aron karoaoan waki n tuan aia katei ma aron mwakuria ao e na bon taraia raoi bwa baikai a na karinaki i nanon ana tieweti nako ke ana waki n ibuobuoki ma taben te Botaki ni Mwakuri aio.

Te maiu n tamnei

Te maiu i nanon te aro bon rikiaia kain te Betebeko ma marurungin aia iango. Botaki n aro i Aotearoa bon botaki aika a noraki kakawakin bonganaia i nanon te waki, ae ti riai n nim ma ngaia ibukin boutokaia ma karikirakean aroia kain te Betebeko.

Te utu

Ti na kinaa ao ni kakoaua ae kain te Betebeko a maeka ma kain aia utu nako. Te utu bon ngaia boton maiun te kaawa ao aron wakin te maiu. Ni kabane aomata a riki man te utu ke te kainga ao te kainga bon kaubwain te aomata. Aio e katea bannan kinakin te aomata ao mwina bwa e nako mai ia. Rongorongan te utu ni kawai ao atakina bwa ko muimui mai ia e bon rekereke ma aron reitakira ma bai ao ara ikawai aika a tia n rimoara.

Onimakinaki

E na bon iai iroura te onimakinaki ni baika ti karaoi.
Ti na taraia raoi bwa aomata a na muiokoaki ni karoan te kokoaua, te onimakinaki ao te karinerine.
Ti na taraia raoi bwa baika ti waakin ibukia kain te Betebekē a bon oioi n te koaua, a bongana ao ni kaeka raoi kainanoia kain te Betebekē, utu ao botaki nako.

Irouia kain te Betebekē ao te tangira e raababa nanona bwa e toma ma taeka aika te muioko, te iakoakoi ao te nanoanga. E bon aana aroia kain te Betebekē, utu ao botaki n aia waki nako ao e bon kaira aron aia kakamwakuri rinanon mwakuri n ibuobuoki imarenaia.

Tamaroa

Ti riai n taraiā raoi bwa ara boutoka ibukin karikirakean aroia ara aomata, utu ao kaawa bon te kabanea n tamaroa. Ni kabane ara tieweti ao mwakuri a na riai ni karikirakea ma n angania kain te Betebekē te kona ni karekea te maiuraoi i aon Aotearoa.

Ikarekebai

Ti riai n taraiā raoi bwa ni bwaai ake ti karaoi ao ti na raonaki, ti na ikarekebai ao ni ibuoka n iango iai ma kain Tebetebekē (man Tebetebekē, ibukin Tebetebekē ao ma Tebetebekē).

Rongorongan MSD

Oin taben te Botaki ni Mwakuri ibukin Karikirakean Aroia
te Botanaomata bon manaaki tangata, manaaki whānau –
ti buokia kain Nutiran bwa a na mano, a na korakora ao
n tei i aon waeia.

Te Botaki ni Mwakuri aio bon teuana ana botaki ni mwakuri te tautaeka ae e kakawaki ibukin
tobwan kainnanoia te botanaomata ao iai ana aobiti mai Cape Reinga nako Steward Island
ao i Mainiku n te Chatham Islands.

E riaon te mirion mwaitia aomata aika a reitaki nakoira ni katoa ririki. Ti buokia aomata n aanga aika a batī.
Ti kata ara kabanea n tamaroa n kaotaira n aia kanganga aomata ao n reitiia ma ibuobuoki aika ti kona n
angania. Irouia tabeman aomata ao a bon kakaea buokaia te mwane, tabeman a kakaea te ibuobuoki ibukin
manga okiia ni mwakuri ni kareke tanti. E kona n ae tao te aomata ae e toaraa ae e kakaea buokana ibukin
teutana te tai ke ibukin te tai ae e maan bwa e na buokia ni kona n maiu n inaomata ma n toronibwai, ke te
utu ae e rotaki n te un n te mweenga, ke temanna ae e kakaea ana auti ae e mano, abue ke ae e mwengaraoi,
ke ataein te reirei ae e kakaea ana tangomwane ibukin roona n reirei, ke te karo ae e kainanoa buokana
ibukin boon tararuakia natina ke te kara ae e buubuti ana mwane ni kara.

Ara mwakuri ti aki karaoia n ti ngaira. Ti reitaki ni mwakuri ma rabwata aika a kakaokoro, bootaki ni mwakuri,
kurubu i nanon te kaawa ake iai aia konabwai ao rekerekeia ae a kona n anga n ibuobuoki ni karekea te bitaki
ni maiuia aomata.

Noora te website aio ibukin rongorongan riki baika ti karaoi n ara Botaki ni Mwakuri: <https://www.msd.govt.nz/about-msd-and-our-work/publications-resources/corporate/statement-of-intent/index.html>

A kona n reke riki ikai rongorongan ara mwakuri, taian mwaawa ni mwakuri ao ibuobuoki ake ti karaoi
www.msd.govt.nz.

MSD611KIRIBATI OCT 2019

**MINISTRY OF SOCIAL
DEVELOPMENT**
TE MANATŪ WHAKAHIA TO ORA